

حسابداران و اخلاق

گفت‌وگو با استاد مصطفی علی مدد

گفت‌وگو با استاد مصطفی علی مدد عصر یکی از روزهای مهرماه در محل جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران انجام شد. همه چیز از اعتدال حکایت داشت: نسیم آرام، هوای معتدل پاییزی، و تاکید استاد بر دغدغه‌های اعتدال‌گرایانه‌ی همیشگی در حرف‌های تازه‌اش. به مناسبت اتمام کار مصطفی علی مدد روی کتاب اخلاق و آیین رفتار حسابداران حرفه‌ای، که به گمانم بیست و چهارمین کتاب وی باید باشد، گفت‌وگو به بحث درباره‌ی اخلاق حرفه‌ای اختصاص داشت. سوال‌های اصلی‌ام این‌ها بودند: چرا آیین رفتار حرفه‌ای باید مبتنی بر نظریه باشد و میانی نظری آن چیست؟ تدوین‌کنندگان آیین در جهان کدام نهادها هستند؟ در ایران تاکنون و قبل از تدوین کتاب حاضر، چه تلاش‌هایی برای تدوین آیین‌نامه‌ی رفتار حرفه‌ای شده است؟ چرا در سال‌های اخیر شاهد گسترش رفتار غیرحرفه‌ای در میان حسابداران و حساب‌برسان بوده‌ایم؟ در رسوایی‌های مالی سال‌های اخیر مانند انرون، ورلداکام و رسوایی‌های مربوط به بحران بزرگ مالی اخیر حسابداران و حساب‌برسان چه نقشی داشتند؟ برای آموزش اخلاق حرفه‌ای چه باید کرد؟

حضور گاه‌به‌گاه عباس ارباب سلیمانی در این گفت‌وگو در تدقیق سوال‌هایی که در ذهن داشتم بسیار کمک کرد. قبل از آغاز گفت‌وگو به یاد مرحوم دکتر فضل‌الله اکبری می‌افتم آن‌جا که درباره‌ی مصطفی علی مدد نوشت: «علی مدد، واجد صفاتی، با مصادیق عملی آن‌هاست: چون دقت نظر، سرعت انتقال، پای‌بندی به اصول، صراحت لهجه، بی‌باکی و... این‌ها علاوه بر صفات مردمی او، که اهم آن‌ها تواضع و فروتنی و خلوص نیت است، جلوه‌گری می‌کنند. گاه جمع افساد را در او می‌یابید: فروتنی و صف‌ناشدنی در مقابل بی‌باکی، ستیز و تسلیم‌ناپذیری، آن‌گاه که پای تخطی از اصول در بین باشد.»

چنین است که هر گفت‌وگو با او به ضیافتی می‌ماند که در آن تمامیت دانش و تجربه‌ی چنددهه‌ی حسابداری ایران را در برابر خویش می‌یابی.

(پرویز صداقت)

به عنوان نخستین پرسش مايلم ابتدا وجوه تفاوت و تمایز اخلاق و آیین رفتار حرفه‌ای را بیان کنید.

بحث اخلاق، بحث چه‌گونه بودن و چه‌گونه رفتار کردن به طور کلی است و قاعدتاً در آن از فضیلت‌های اخلاقی صحبت می‌شود. شخص باید راستگو باشد، بی‌طرف باشد، واقع‌بین باشد و غیره. این‌ها فضیلت‌های اخلاقی است. ولی وقتی به آیین رفتار می‌رسیم به چگونگی رفتار می‌پردازیم. آیین رفتار مبتنی بر احکام است، احکام نوشته‌شده یا متعارف. در تمامی حرفه‌ها، همه‌ی اهل حرفه باید اخلاق عمومی را رعایت کنند. اما علاوه بر آن در مورد کار حرفه‌ای خودشان نیز قواعد خاصی وجود دارد که باید این قواعد رعایت شود.

در مورد حسابدارها همین حکم صدق می‌کند یعنی باید اخلاق عمومی را رعایت کنند. اما در چارچوب حرفه‌ی خودشان باید تابع مجموعه‌ای از قواعد باشند. نام این قواعد می‌شود آیین رفتار حرفه‌ای.

موضوع را بیش‌تر می‌شکافم. به تعاریف مراجعه کنیم. منابع معتبر فارسی مانند لغت‌نامه‌ی علامه علی‌اکبر دهخدا، فرهنگ بزرگ سخن دکتر حسن انوری، دانشنامه‌ی مصاحب و دانشنامه‌های معتبر به زبان انگلیسی عموماً علم اخلاق را رشته‌ای از فلسفه می‌دانند که به مطالعه و ارزیابی درباره‌ی خوب و بد و درست و نادرست اعمال و رفتار انسان در پرتو فضایل اخلاقی می‌پردازد و بر این اساس نظریه‌ای عمومی درباره‌ی چگونه زیستن عرضه می‌کند.

در علم اخلاق شاخه‌ای به نام اخلاق کاربردی داریم که در حقیقت به کارگیری نظریه‌های اخلاق هنجاری یا دستوری در مسایل کنونی جامعه‌ی بشری است. اخلاق هنجاری، ضوابط و معیارهای چگونه زندگی

کردن، خوب و بد، درست و نادرست و مانند آن را تعریف و چگونگی انتخاب بین آنها و راه درست عمل کردن را بر اساس قواعد معین بیان می‌کند. اخلاق کاربردی ادامه‌ی اخلاق هنجاری است و برخی از متفکران آن را بخشی از نظام تعهدات اخلاق هنجاری می‌دانند، اما برخی دیگر به کارگیری نظریه‌های اخلاق هنجاری در مسایل کنونی جهان را موضوع اخلاق کاربردی ذکر کرده‌اند. اخلاقیاتی نظیر اخلاق حرفه‌های تخصصی، اخلاق تجاری، حقوق بشر، حفظ محیط زیست، اخلاق رسانه‌ها، اخلاق سیاسی و حقوق حیوانات رشته‌هایی از اخلاق کاربردی است.

در هر جامعه، گروه‌های مختلفی نظیر صاحبان حرفه‌ها، سازمان‌های بازرگانی، احزاب سیاسی، جوامع مدنی و نظایر آن وجود دارند که علاوه بر ضوابط و اصول اخلاق عمومی، اصول و ضوابط اخلاقی خاصی بر چگونه رفتار کردن آن‌ها در جامعه و در ارتباط با دیگران وجود دارد. اصطلاحاتی نظیر اخلاق سیاسی، اخلاق حرفه‌ای و اخلاق تجاری در مورد آن‌ها به کار می‌رود. اغلب حرفه‌های تخصصی نظیر پزشکی، وکالت و حسابداری و برخی از نهادها و سازمان‌های اجتماعی، اقتصادی یا سیاسی احکام اخلاقی رسمی و مدونی دارند که چگونگی رفتار، اعمال و مسئولیت‌های سازمان یا اعضای حرفه در مقابل جامعه و اشخاص ثالث را معین و تبیین می‌کند. این احکام مدون، آیین رفتار نامیده می‌شود؛ و معمولاً رعایت نکردن و تخطی از این احکام می‌تواند موجب تنبیه انضباطی و گاه مسئولیت مدنی و در مواردی تعقیب کیفری شود. آیین رفتار حرفه‌های تخصصی را معمولاً تشکل یا تشکل‌های حرفه‌ای مربوط بر مبنای اخلاق پذیرفته‌شده یا متعارف آن حرفه تدوین می‌کنند، اما در اغلب موارد به تأیید یا تصویب مرجعی

دولتی یا عمومی می‌رسد که مسئولیت صدور پروانه‌ی اشتغال به آن حرفه را دارد.

اگر اخلاق پذیرفته‌شده‌ی هر حرفه بر آیین رفتاری آن حاکم است، چرا باید این آیین‌ها مبتنی بر اصول نظری باشد؟

شرایط و وضعیت‌هایی که حسابداران حرفه‌ای در آن کار می‌کنند ممکن است مخاطراتی را در زمینه نقض اصول بنیادی ایجاد کند. بیان کلیه‌ی وضعیت‌هایی که چنین مخاطراتی در آن وجود دارد و مشخص کردن اقدام مناسب برای رفع هر یک از آن‌ها امکان‌پذیر نیست. یعنی پیشاپیش نمی‌توان تمامی مخاطرات اخلاقی احتمالی در آینده را تعیین کرد و بر اساس آن احکام مورد نظر را نوشت. بلکه باید یک چارچوب نظری داشت که بر اساس آن چارچوب، نهاد ذی‌ربط قادر به ارزیابی نمونه‌ها و خداده‌ها باشد.

علاوه بر آن، تفاوت ماهیت و نوع کارهای محوله، مخاطرات متفاوتی را ایجاد می‌کند که نیازمند به اتخاذ تدابیر ایمن‌ساز خاص برای رفع آن‌هاست. تدوین آیین رفتار حرفه‌ای با رویکرد مبتنی بر مبنای نظری، حسابداران حرفه‌ای را قادر می‌سازد که به جای تبعیت گزینشی از مجموعه‌ای از قواعد خاص، مواردی را که ممکن است به نقض اصول بنیادی منجر شود، شناسایی و ارزیابی و از آن پرهیز کنند.

در مواقعی که حسابداران حرفه‌ای از وضعیت‌ها یا روابطی مطلع می‌شوند که می‌تواند خطر نقض اصول بنیادی را ایجاد کند، ملزم‌اند آثار آن وضعیت‌ها و روابط بر عدم رعایت اصول بنیادی را ارزیابی کنند. در بررسی تأثیر بالقوه هر مورد بر نقض اصول بنیادی، حسابداران حرفه‌ای باید عوامل کمی و کیفی را توأمأ در نظر بگیرند.

اگرهم نتوانند تدابیر ایمن‌ساز متناسبی را به کار گیرند حسابداران حرفه‌ای شاغل در مؤسسات حسابرسی باید از انجام یا ادامه آن خدمت خودداری و حسابداران حرفه‌ای شاغل در سازمان‌ها باید از کار در سازمان کارفرما استعفا کنند.

حسابداران حرفه‌ای ممکن است حکمی از احکام آیین رفتار حرفه‌ای را سهواً نقض کنند. چنانچه پس از آگاهی از موضوع نقض حکم، حسابدار حرفه‌ای فوراً نسبت به تصحیح آن اقدام کند و تدابیر ایمن‌ساز مناسب را به کار برد، بنا بر ماهیت و اهمیت مورد، نقض سهوی ممکن است به عنوان نقض اصول بنیادی محسوب

نشود.

بنابراین، به طور خلاصه اصول نظری به ما کمک می‌کند که در مواردی که فاقد حکم صریح در آیین

رفتار هستیم بر مبنای این اصول نظری قادر به تصمیم‌گیری مناسب باشیم.

این اصول نظری حاکم بر اخلاق حرفه‌ای چیست؟

منشأ و خاستگاه اصول بنیادی اخلاق و رفتار حسابداران حرفه‌ای، فضیلت‌های پذیرفته شده در اخلاق عمومی است. اگرچه در روایت فدراسیون بین‌المللی و انجمن‌های معتبر حسابداری، گاه این اصول با جملات متفاوتی بیان شده اما مفهوم کلی آن‌ها یکسان است. این اصول را باید کلیه حسابداران حرفه‌ای رعایت کنند اما چگونگی رعایت این اصول در مواردی بستگی به موقعیت‌ها و شرایط خاص و همچنین نوع خدمتی دارد که حسابداران حرفه‌ای ارائه می‌دهند. از این رو، در آیین رفتار فدراسیون، چارچوبی نظری در زمینه رعایت این اصول و رهنمودهایی در مورد نقض، پیشگیری و

ایمن‌سازی ارائه شده است.

در این اصول در واقع چه‌گونه بودن یک آدم حرفه‌ای مطرح است. اهل حرفه‌ی حسابداری دو دسته هستند. کسانی که خدمت‌شان را به عموم عرضه می‌کنند یا کسانی که خدمت‌شان را به دستگاهی خاص عرضه می‌کنند. افرادی که خدمات‌شان را به عموم مردم عرضه می‌کنند مشمول احکام بیش‌تر و سخت‌گیرانه‌تری هستند. بنابراین، علاوه بر اصول بنیادی، دو دسته حکم داریم یکی برای عموم اهل حرفه و یکی برای کسانی که خدمات‌شان را به عموم عرضه می‌کنند.

بدین ترتیب، در وهله‌ی نخست، یک

اصول نظری به ما کمک می‌کند که در مواردی که فاقد حکم صریح در آیین رفتار هستیم بر مبنای این اصول نظری قادر به تصمیم‌گیری مناسب باشیم.

مجموعه اصول عام داریم که همه باید رعایت کنند و در ادامه اصولی که بر رفتار هر یک از این دو گروه حاکم است.

اصول بنیادی بر اساس آیین رفتار فدراسیون بین‌المللی حسابداران و در مواردی با مراجعه به آیین رفتار حرفه‌ای انجمن‌های معتبر حسابداری شامل چنین مواردی است:

درست‌کاری. منظور از درست‌کاری این است که حسابدار حرفه‌ای باید در روابط حرفه‌ای و معاملات خود صادق و پرهیزکار باشد. صداقت، صراحت و انصاف، لازمه درست‌کاری است.

واقع‌بینی. یعنی، حسابدار حرفه‌ای باید در قضاوت حرفه‌ای و کسب‌وکار خود تنها واقعیت‌ها را در نظر بگیرد، و اجازه ندهد که پیش‌داوری، جانب‌داری، تضاد منافع و یا نفوذ دیگران بر قضاوت حرفه‌ای و کار او تأثیر

بگذارد.

صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای. براساس این اصل، حسابدار حرفه‌ای باید خدماتی را تقبل کند که توان ایفای آن را داشته باشد و در موارد لازم بتواند در اجرای کار از همکاری یا مشورت دیگران استفاده کند. حسابدار حرفه‌ای باید دانش و مهارت حرفه‌ای خود را در زمینه‌ی تحولات، روش‌ها و تکنیک‌های جدید و قوانین و مقررات همواره به سطحی ارتقا دهد که صاحب‌کار یا کارفرمای وی اطمینان پیدا کند که از خدمات حرفه‌ای کارآمدی برخوردار می‌شود. حسابدار حرفه‌ای باید خدمات حرفه‌ای خود را با شایستگی و براساس استانداردهای فنی

و حرفه‌ای مرتبط انجام دهد.

رازداری دیگر اصل بنیادی اخلاق حرفه‌ای است. یعنی آن که، حسابدار حرفه‌ای باید اطلاعاتی را که در جریان ارائه‌ی

خدمات حرفه‌ای به‌دست می‌آورد محرمانه تلقی و اسرار صاحب‌کار یا کارفرمای خود را حفظ کند؛ و بدون مجوز صریح صاحب‌کار یا کارفرما چنین اطلاعاتی را افشا نکند، مگر آن که بنابر حق یا تکلیف قانونی یا حرفه‌ای، ملزم به افشای اطلاعات مزبور باشد. حسابدار حرفه‌ای نباید از اطلاعات محرمانه‌ای که در جریان کار به‌دست می‌آورد در جهت منافع شخصی یا منافع اشخاص ثالث بهره‌برداری کند.

رفتار و آداب حرفه‌ای. به عبارت دیگر حسابدار حرفه‌ای باید در برخورد با دیگران درحین انجام وظایفش، با ادب و احترام رفتار کند، قوانین و مقررات را رعایت و از انجام اعمالی بپرهیزد که می‌تواند حرفه را بی‌اعتبار کند.

ماهیت خدماتی که حسابداران و حسابرسان انجام می‌دهند نیاز به سطح

بالایی از اخلاق دارد. صاحبان سرمایه، اعتباردهندگان و سایر استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی اساساً به صورت‌های مالی سالانه بنگاه‌ها اتکا می‌کنند تا با استفاده از اطلاعات صورت‌های مالی آگاهانه تصمیم بگیرند. آنان به نظر حسابداری که صورت‌ها را تهیه و حسابرسی می‌کنند تا تایید می‌کنند اتکا دارند تا نگاهی واقعی و منصفانه از بنگاه به دست آورند. دانش اخلاق می‌تواند به حسابداران و حسابرسان کمک کند تا بر تناقض‌های اخلاقی فائق آیند و انتخاب درست را در جهت حفظ منافع عمومی به عمل آورند.

آن گروه از حسابداران که خدمات‌شان را به عموم عرضه می‌کنند باید مستقل باشند بخصوص در خدمات اطمینان‌بخش یعنی خدماتی که اطمینان دیگران را به اطلاعات مالی افزایش می‌دهد. گاه استقلال را به غلط در معنای در استخدام نبودن تعبیر و تفسیر کرده‌اند. ولی استقلال در حرفه حسابداری به معنای این است که شخص در انجام امور، قضاوت، تصمیم‌گیری و اظهار نظر تابع دستور، خواست یا نفوذ دیگران نباشد. فدراسون بین‌المللی حسابداران بر وابسته نبودن این گروه از حسابداران به صاحب کار تأکید دارد و استقلال را شامل استقلال باطنی و استقلال ظاهری می‌داند.

استقلال باطنی یا استقلال رأی وضعیتی ذهنی است که در آن، رأی شخص در باره یک موضوع منحصراً بر مبنای قضاوت حرفه‌ای اظهار شود، بدون آن که از عوامل بیرونی تأثیر بپذیرد یا سازشی صورت گیرد. استقلال ظاهری یا استقلال از منظر دیگران به معنای پرهیز از هرگونه وابستگی یا رابطه با اهمیتی است که ممکن است بر درستکاری، واقع‌بینی و تردید حرفه‌ای مؤسسه حسابرسی یا عضوی از گروه

حسابرسی یا سایر خدمات اطمینان‌بخش خدشه وارد کند. برای مثال شما ممکن است در استخدام بنگاهی نباشید ولی از آن مبلغ عمده‌ای وام گرفته باشید یا مدیر عامل آن بنگاه برادر شما باشد. در این صورت لااقل از منظر دیگران مستقل نیستید.

مسئولیت تدوین آیین رفتار حرفه‌ای حسابداران جهان با چه نهادهایی است؟

به طور کلی، آیین رفتار جوامع حرفه‌ای، سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی چنانچه به روابط داخلی آنها منحصر باشد توسط مقامات سازمان یا نهاد مربوط تدوین و تصویب می‌شود اما چگونگی رفتار این گونه سازمان‌ها در قبال جامعه و اشخاصی که با آنها دادوستد یا رابطه دارند به پیشنهاد آنها توسط مراجع ناظر عمومی یا دولتی تصویب می‌شود.

از اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم میلادی، با تشکیل انجمن‌هایی از حسابداران حرفه‌ای، وضع قواعد خاص برای رفتار حرفه‌ای حسابداران و الزام به رعایت آن‌ها ضروری شد. جوامع حرفه‌ای حسابداری در انگلستان و امریکا، نخستین جوامعی بودند که آیین رفتار مدونی تهیه و اجرا کردند. همین آیین‌های رفتاری در گذر زمان، تجدیدنظر و تکمیل شد.

در سطح بین‌المللی، با تشکیل فدراسیون بین‌المللی حسابداران در دهه‌ی ۱۹۷۰ میلادی و عضویت گسترده‌ی جوامع حسابداری کشورهای مختلف در این فدراسیون، لزوم تدوین آیین رفتار متحدالشکل و یکپارچه‌ای پدید آمد. این فدراسیون در سال ۱۹۹۶ میلادی، آیین رفتار حسابداران حرفه‌ای را تدوین کرد تا به عنوان الگو و رهنمود، مورد استفاده‌ی انجمن‌ها و

جوامع حرفه‌ای عضو فدراسیون قرار بگیرد. همین آیین رفتار در سال‌های ۱۹۹۸ و ۲۰۰۱ و ۲۰۰۴ میلادی، مورد تجدید نظر و اصلاح قرار گرفت و با افزودن مطالب و احکامی در زمینه‌های مختلف تکمیل شد. در نهایت آیین رفتار کنونی در ژوئن ۲۰۰۵ به تصویب رسید و از ژوئن ۲۰۰۶ لازم‌الاجرا شد. مبحث استقلال مؤسسات حسابرسی شبکه‌ای هم در ۲۰۰۸ تدوین و در ۲۰۰۹ اجرایی شد. در حال حاضر، این آیین رفتار را، بسیاری از انجمن‌های حسابداری عضو فدراسیون بین‌المللی، پذیرفته و با تغییراتی اندک، بنا به اقتضای اوضاع و احوال هر کشور، به اجرا گذاشته‌اند. به نظر من، در آینده‌ی نه‌چندان دور آیین رفتار حسابداران حرفه‌ای در سطح جهان هماهنگ خواهد شد.

تدوین آیین رفتار حرفه‌ای چه پیشینه‌ای در ایران دارد؟

در ایران، نخستین سابقه‌ی در دسترس، نوشته‌ای است از محمد مهدی فروغ اصفهانی در کتابی خطی به نام فروغستان: دانشنامه‌ی فن استیفا و سیاق، این کتاب در سال ۱۲۵۸ هجری قمری منتشر شد. در این کتاب در بیان «آنچه بر مستوفی لازم است» مطالبی آمده مثلاً این که که مستوفی (محاسب) باید امین و راست‌قلم و حافظ اسرار باشد؛ که اگر خیانتی و انحرافی در عمل او ظاهر شود سررشته او را اعتباری نماند و سعی او ضایع گردد؛ صلاح‌اندیش باشد و نه کافرکیش و صلاح سلطان و خیر خود را در صلاح کار رعیت داند؛ آن‌چه پرسند از روی سررشته جواب دهد و اگر در حفظ هم داشته باشد باز رجوع نماید. که خبط از او صادر نگردد و...

می‌بینیم که اندرهایبی از این گونه که بر فضیلت‌های اخلاقی صاحبان حرفه‌ی

حسابداری مبتنی است و در ادبیات حسابداری در سراسر جهان وجود دارد در ایران هم پیشینه‌ی کوتاهی نداشته است.

معمولاً در آیین رفتار حرفه‌ای این فضیلت‌ها به عنوان اصول بنیادی با اصطلاحاتی چون درست‌کاری، توجه به منافع عمومی، رازداری و صلاحیت و مراقبت حرفه‌ای بیان و توصیف می‌شود.

در سوابق مربوط به کانون حسابداران رسمی، رفتار حرفه‌ای مدوئی به‌دست نیاوردم. با این حال، در اساسنامه‌ی کانون الزاماتی در مورد رعایت اخلاق و شئون حرفه‌ای، تخلف اعضا و پیامدهای انتظامی یا انضباطی وجود دارد.

اما در واقع، نخستین تشکل حسابداری که آیین رفتار حرفه‌ای تدوین کرد، انجمن حسابداران خبره‌ی ایران بود. انجمن در سال ۱۳۶۴ در آیین‌نامه‌ی انضباطی خود یک فصل را به ضوابط و آیین رفتار حرفه‌ای اختصاص داد.

سابقه‌ی بعدی، تدوین آیین رفتار حسابداران حرفه‌ای به کمیته‌ی فنی سازمان حسابرسی در سال ۱۳۷۷ مربوط است که کم‌وبیش ترجمه‌ی بخشی از آیین رفتار حسابداران حرفه‌ای فدراسیون بین‌المللی حسابداران مصوب ۱۹۹۶ میلادی است، با این تفاوت که در موارد معدودی، الزامات، اصطلاحات و نکات مقرر، بنابر شرایط و اوضاع و احوال کشور، تعدیل شده. آخرین سابقه، تدوین آیین رفتار حرفه‌ای توسط جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران در سال ۱۳۸۲ است. این کار مبتنی بر آیین رفتار حرفه‌ای است که سازمان حسابرسی تدوین کرده بود؛ اما بنا بر شرایط و مسائل جامعه‌ی حسابداران رسمی ایران تعدیل و اصلاح شده.

در نهایت به کتابی که موضوع بحث امروز ماست می‌رسیم که مبتنی بر آیین

رفتار حسابداران حرفه‌ای مصوب فدراسیون بین‌المللی حسابداران در سال ۲۰۰۵ میلادی است. اما برای انطباق احکام با شرایط محیطی و الزامات قانونی، مطالبی به آن افزوده شده از جمله: ارائه توضیحاتی کلی در باره اخلاق و رفتار با تأکید بر رفتار حسابداران حرفه‌ای؛ توضیح نظام حرفه‌ای حسابداری در ایران به‌ویژه از لحاظ حسابرسی صورت‌های مالی به منظور انطباق احکام مرتبط با حسابداری که خدمات خود را به عموم عرضه می‌کنند؛ ذکر و توضیح الزامات قانونی و مقررات حاکم بر فعالیت‌ها و اعمال حسابداران به‌ویژه در ارائه خدمات حسابرسی توأم با بازرسی قانونی در موارد مقتضی؛ افزودن نکاتی مبنی بر چگونگی رفتار حرفه‌ای حسابداران با استناد و نقل از مقررات برخی از انجمن‌های باسابقه و پیشرفته؛ و بالاخره نکاتی درباره‌ی مقررات حاکم بر حسابرسی الزامی صورت‌های مالی از مقررات اتحادیه‌ی اروپا و برخی از کشورهای اروپایی.

با وجود گسترش نهادهای حرفه‌ای، تدوین آیین‌نامه‌های لازم‌الاجرا و مانند آن، دلیل افزایش رسوایی‌های مالی در جهان و ایران چیست؟ رسوایی‌های مالی در جهان و ایران، مثلاً انرون و ورلدکام یا تجربه‌ی صندوق‌های سرمایه‌گذاری مدوف در بازارهای مالی پیشرفته یا نمونه‌ی برخی شرکت‌های بورسی مانند گیلان پاکت، و ... در بورس تهران نشان از رسوایی‌های اخلاقی برای رشته‌های حسابداری / حسابرسی در جهان و ایران ندارد؟

دلایل گسترش فساد مالی به تنهایی ناشی از گسترش قصور حسابرسان نیست. به نظر من فرهنگی که از دهه‌ی ۱۹۸۰ کسانی مانند خانم تاجر و ریگان گسترش دادند،

یعنی چیزی که تحت عنوان تاجرپرستی / ریگانپرستی می‌شناسیم نقش تعیین‌کننده‌ای در رواج رسوایی‌های مالی داشته است. حسابداری به طور کلی، یعنی افراد حرفه‌ای حسابداری امر نیستند، مباشر نیستند، آن‌ها کمک‌کننده یا معاون هستند. فرض کنیم صورت‌های مالی شرکتی با ایرادهای متعددی به شکل نادرست عرضه می‌شود. مانند آن‌چه در انرون رخ داد. این مدیران انرون بودند که این صورت‌ها را ارائه کردند. اگر حسابرسی بعد این صورت‌ها را تایید کرده مباشر جرم نیست، البته معاون جرم هست. کمک‌کننده به جرم هست. حتی رئیس حسابداری انرون هم دستورات هیأت مدیره را رعایت کرده است. اگر مدیر نخواسته بود آن صورت مخدوش تهیه نمی‌شد.

چنان که گفتم این مشکلات عاملی دیگر دارد. در طی سه دهه‌ی گذشته و از زمان ریگان و تاجر به بعد اتفاق فاحشی افتاد و موفقیت صرفاً با عنوان موفقیت مالی مطرح شد. آیا آقای مدوف جزو چهره‌های تابناک و الگوهای جامعه‌ی معاصر سرمایه‌داری نبود؟ جزو خارق‌العاده‌ها نبود؟ به پول سازی او توجه کردند و از آن تقدیر کردند اما نگفتند از چه راهی این پول‌ها را ساخت. بدون شک حسابداری که این حساب‌ها را تایید کردند مشکل داشتند. و نهادهای حرفه‌ای هم با این حسابرسان برخورد می‌کنند، چنان‌که آرتور اندرسن بعد از رسوایی مالی انرون به پنج سال محرومیت از حسابرسی محکوم شد و تعداد کارکنانش از چیزی حدود صد و بیست هزار نفر به هزار و دویست نفر رسید. پروانه حسابداران ارشد آن هم توسط انجمن حسابداران رسمی امریکا لغو شد...

عباس ارباب سلیمانی: در سال ۱۹۷۱ در انگلستان در کلاس درس مالیات نشسته بودم. در ماه آوریل و مه کلاس

برگزار می‌شود. قانون مالیات از چهارم آوریل اجرایی شد. یاد می‌آید استاد مالیات این جمله را گفت هزینه‌ی تهیه‌ی این قانون مالیات حدود یک میلیون پوند بود اما از روزی که قانون تصویب شده تا امروز یعنی کم‌تر از یک ماه ۵ میلیون پوند برای یافتن راه‌های فرار از قانون هزینه شده است. یعنی می‌خواهم بگویم به موازات گسترش قوانین ناظر و محدودکننده راه‌های جدید فساد هم شناسایی می‌شود.

لازم است به ایران هم اشاره کنم. در ایران، پرونده‌های مالی زیادی وجود دارد که اصلاً مطرح نشده است. اهمیت مسئله در جایی بیش‌تر است که عرض‌هی عمومی داریم و البته در مورد شرکت‌های سهامی خاص اهمیت بسیار کم‌تر است. علاوه بر مورد گیلان پاکت که مثال زدید موارد

بسیاری وجود دارد مانند برخی شرکت‌های سرمایه‌گذاری که قیمت سهام آن‌ها به حدود بسیار نازلی سقوط کرده است. چرا؟ اخیراً می‌بینیم یکی از خودروسازهای مهم یک‌باره در صورت‌های مالی خود زیان انباشته نشان داد. در این موارد لازم است کسانی که تخلف داشته‌اند بررسی شوند. قضاوت نمی‌کنم این مشکلات چه قدر به حسابدارها برمی‌گردد، ولی اصل بررسی آن اهمیت دارد.

برای آموزش اخلاق و آیین رفتار حسابداران حرفه‌ای چه باید کرد؟

اصولاً در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ما بحث اخلاق صرفاً در حدودی که در کتب اصول حسابرسی آمده مطرح می‌شود. برای آموزش اخلاق و رفتار حرفه‌ای در درجه‌ی اول باید کتاب و مرجع داشته باشیم ولی این کفایت نمی‌کند. در دنیا بر روی قضایا و موارد و وقایع اتفاق افتاده مطالعه می‌شود و بر اساس آن روی آیین رفتار مطالعه می‌شود.

برای مثال در یکی از انجمن‌های حرفه‌ای یکی از اعضا به دلایلی به انجمن اعلام کرده که من امسال کار نمی‌کنم ولی به دلیل مشکلات شخصی یک شرکت را حسابرسی کرده و گزارش آن را منتشر کرده است. گزارش هم هیچ عیب و نقصی نداشته است. با آن که در آیین رفتار هیچ حکم خاصی در این باره وجود نداشته، هیئت انتظامی آن انجمن، این عضو را جریمه و مدتی تعلیق کرده است. مسلماً ملاک آن هیئت انتظامی برای صدور رأی مبانی نظری بوده

است. به این ترتیب در مواردی که حکمی وجود ندارد باید تخلفات را در پرتو اصول شناسایی کرد. یا به عنوان نمونه‌ای دیگر، حسابدار حرفه‌ای باید یک سری از فضیلت‌های اخلاقی را داشته باشد. اگر حسابداری که جرمی عمومی را مرتکب شود مثلاً تخلف راندگی و بر اساس آن محکوم به زندان شود، چه اتفاقی می‌افتد؟ می‌تواند شریک موسسه باقی بماند و در مدت زندانی بودن گزارش را امضا کند؟ در آموزش باید روی قضایا و نمونه‌ها کار شود. مثلاً آیا حسابرس حق دارد جایی را که ارزیابی سهام کرده حسابرسی هم بکند. بعضی از جاها باید با بعضی از احکام گفت می‌توانی یا نمی‌توانی. اما در کلاس باید کیس‌های واقعی مطرح شود.

باید مورد گیلان پاکت و تخلف حسابرس آن‌جا مطرح شود. آیا واقعاً متخلف بوده است. حکم دادگاهی را در امریکا خواندم. حسابرس شرکتی گزارش بدون بند مشروط داده است. اما سال بعد شرکت ورشکست شد. آیا ورشکستگی در سال بعد اتفاق افتاده یا منشاء آن در سال‌های قبل بوده است. مثلاً در مورد لمان برادرز که منشأ ورشکستگی در سال‌های قبل بوده است. پس ایرادی در کار بوده که کار به این‌جا رسیده است. قاضی دادگاه حسابرس را محکوم کرده و کار وی را تخلف محسوب کرد.

و حرف آخر؟

امیدوارم مطالب این کتاب بتواند در نشر اخلاق و آیین رفتار حسابداران حرفه‌ای در ایران مفید واقع شود. ترجیح می‌دهم با اندرزی از حکیم ابوالقاسم فردوسی که کتاب را نیز به آن مزین کردم بحث را به پایان ببرم. آن‌جا که می‌گوید:

دو صد گفته چون نیم کردار نیست
بزرگی سراسر به گفتار نیست
زگفتار نیسکو و کردار زشت
ستایش نیابی و خرم بهشت

فهرست کتاب‌های استاد مصطفی علی مدد

۱. اصول حسابداری - جلد ۱، با نظام‌الدین ملک‌آرایی، مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی، سازمان حسابرسی، ۱۳۶۸، سیزدهمین چاپ، ۱۳۸۰
۲. اصول حسابداری - جلد ۲، با نظام‌الدین ملک‌آرایی، مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی، سازمان حسابرسی، ۱۳۷۰، هشتمین چاپ، ۱۳۸۰
۳. مبانی و روش‌های عمومی حسابداری، با نظام‌الدین ملک‌آرایی، مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی، سازمان حسابرسی، ۱۳۷۴، پنجمین چاپ، ۱۳۸۰
۴. حسابداری پیمانکاری، با نظام‌الدین ملک‌آرایی، ویرایش اول ۱۳۶۳، ویرایش دوم ۱۳۷۸، مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی، سازمان حسابرسی، هشتمین چاپ، ۱۳۸۰
۵. بررسی تحلیلی یا استفاده از تجزیه و تحلیل در حسابرسی، با دکتر فضل‌الله اکبری، مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی، سازمان حسابرسی، ۱۳۷۹
۶. اوراق مشارکت: سوابق، مقررات و حسابداری، مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی، سازمان حسابرسی، ۱۳۸۰
۷. حسابداری استهلاک، با آقای دکتر فضل‌الله اکبری، مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی، سازمان حسابرسی ۱۳۷۲، پنجمین چاپ، ۱۳۷۸
۸. گزیده‌ای از قوانین و مقررات تجاری برای مدیران و حسابداران، با نظام‌الدین ملک‌آرایی، مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی، سازمان حسابرسی، ۱۳۶۴
۹. اقتصاد ایران، تألیف جولیان بارییر، ترجمه، با آقایان تقوی، تیموری و نفیسی، مؤسسه‌ی حسابرسی سازمان صنایع ملی، ۱۳۶۳
۱۰. استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۱، افشای رویه‌های حسابداری، ترجمه، با دکتر مهدی تقوی و عزیز عالیور، مؤسسه حسابرسی سازمان صنایع ملی، ۱۳۶۰
۱۱. استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۵، اطلاعاتی که باید در صورت‌های مالی افشا شود، ترجمه با دکتر مهدی تقوی و عزیز عالیور، مؤسسه حسابرسی سازمان صنایع ملی، ۱۳۶۱
۱۲. استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۹، حسابداری فعالیت‌های تحقیق و توسعه، ترجمه، با آقایان گودرزی و تیموری، مؤسسه حسابرسی سازمان صنایع ملی، ۱۳۶۱
۱۳. استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۱۰، وقایع احتمالی و رویدادهای بعد از تاریخ ترانزنامه، ترجمه، با عباس ارباب سلیمانی، مؤسسه حسابرسی سازمان صنایع ملی، ۱۳۶۱
۱۴. استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۱۱، حسابداری پیمانکاری، ترجمه، با نظام‌الدین ملک‌آرایی و عزیز عالیور، مؤسسه حسابرسی سازمان صنایع ملی، ۱۳۶۱
۱۵. استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۱۶، حسابداری اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات، ترجمه، با عزیز عالیور و نظام‌الدین ملک‌آرایی، مؤسسه حسابرسی سازمان صنایع ملی، ۱۳۶۱
۱۶. استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۱۸، شناخت درآمد، ترجمه، با عباس ارباب‌سلیمانی، مؤسسه حسابرسی سازمان صنایع ملی، ۱۳۶۲
۱۷. استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۲۱، حسابداری آثار تغییرات نرخ ارز، ترجمه، با عباس ارباب‌سلیمانی، مؤسسه حسابرسی سازمان صنایع ملی، ۱۳۶۳
۱۸. استاندارد بین‌المللی حسابداری شماره ۳۰، موارد افشا در صورت‌های مالی بانکها و مؤسسات مالی مشابه، ترجمه با عباس ارباب سلیمانی، مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی، سازمان حسابرسی، ۱۳۸۱
۱۹. رهنمودهای بین‌المللی حسابرسی: شامل رهنمودهای مقدمه، هدف و دامنه‌ی حسابرسی صورت‌های مالی، موافقت‌نامه حسابرسی، اصول بنیادی حاکم بر حسابرسی و گزارش حسابرسی، ترجمه، با عباس ارباب سلیمانی، مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی، سال‌های ۷۰-۱۳۶۴
۲۰. استانداردهای بین‌المللی حسابرسی: شامل استانداردهای مقدمه، مبانی نظری و قرارداد حسابرسی، ترجمه با عباس ارباب سلیمانی، مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و حسابرسی، سازمان حسابرسی، سالهای ۷۶-۱۳۷۳
۲۱. حسابداری کالای امانی، با نظام‌الدین ملک‌آرایی، انتشارات پیام، ۱۳۵۳، ویرایش دوم، انتشارات پیشبرد، ۱۳۷۰
- اشتباهات و اصلاحات، با نظام‌الدین ملک‌آرایی، انتشارات پیام، ۱۳۵۴
۲۲. جریان وجوه نقد، با نظام‌الدین ملک‌آرایی مدرسه عالی مدیریت گیلان، ۱۳۵۴
۲۳. بخش عمومی و اقتصاد ایران، ۱۳۵۴ منتشر نشده